

Copyright © 2016, Editura Pro Universitaria

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RADU, ALEXANDRU

Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă

Alexandru Radu, Daniel Buti.

București: Pro Universitaria, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-26-0639-8

I. Buti, Daniel

32(498)

CUPRINS

Argument / 7

Participarea publică / 9

Concept și tipologie / 9

Practica românească postcomunistă / 21

Participarea publică / 21

Participarea electorală / 30

Mineriada din septembrie 1991 / 37

O politică a confruntării / 37

Alegerile fondatoare / 42

Asaltul minerilor / 49

Puci neocomunist sau revoluție marxistă? / 55

Evoluții politice post-mineriadă / 66

Primăvara de la București – ianuarie-aprilie 2012 / 75

După 20 de ani / 75

Asaltul asupra regimului „președintelui-jucător” / 87

O nouă mineriadă? / 106

Coabitarea românească / 111

Revoluția politică – octombrie-noiembrie 2015 / 127

Mani pulite în România / 127

Un altfel de președinte / 130

Fenomenul Colectiv / 152

Guvernul tehnocrat / 168

Alegeri locale 2016. Sub semnul schimbării? / 193

În loc de concluzii. Democrația semi-directă / 205

Cronologie / 217

Bibliografie / 249

Abstract / 257

Résumé / 261

Copyright © 2018, Editura Pro Universitaria

Toate drepturile asupra prezentei cărți aparțin Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RABU, ALEXANDRU / **Statalui sunt cu Particularii** / Alexandru Rabu, Daniel Bui. - București : Pro Universitaria, 2018. - 205 p. : 21 cm. - (Colecția "Cărți de la Rabu")

ISBN 978-606-35-1000-2

toare în același timp se individualizează prin apropierea de modelul democrației directe sau inverse spus prin distanțarea de modelul democrației reprezentative (indirecte), care are la bază rolul de verigă al partidelor politice, legăturii realizată de acestea între guvernanți și guvernământ. În am am pagini sunt abordate probleme de restaurare a puterii democrației în prezent astfel să putem să spunem „Statalui sunt cu”.

ARGUMENT

În istoria de peste un sfert de secol a României postcomuniste, trei sunt momentele care materializează schimbări politice majore, în primul rând guvernamentale, generate sub presiunea populară. Primul astfel de moment s-a consumat aproape de debutul postcomunismului românesc, în septembrie 1991. Atunci, în contextul asaltului minerilor din Valea Jiului asupra Bucureștiului, guvernul Roman, rezultat al „alegerilor fondatoare”, din 20 mai 1990, a fost înlocuit cu guvernul Stolojan, care a funcționat ca un guvern de tranziție până la alegerile generale din anul următor. La distanță de mai bine de două decenii, o a doua schimbare politică de anvergură a fost determinată de populația ieșită în stradă, un eveniment aparent minor constituind detonatorul exploziei curentului ostil regimului Băsescu. Astfel, în februarie 2012, guvernul Boc II, constituit în urma alegerilor prezidențiale din 2009, a fost înlocuit cu guvernul Ungureanu, pentru ca, după numai două luni și jumătate, acesta să fie demis prin moțiunea de cenzură votată de noua majoritate parlamentară a USL. În fine, doar trei ani mai târziu, guvernul condus de Victor Ponta a fost înlocuit cu guvernul nepartinic condus de independentul Dacian Cioloș, ca soluție prezidențială la valul de critici populare la adresa clasei politice, manifestat în stradă după tragedia de la clubul Colectiv.

Generic, toate aceste trei episoade se subsumează tiparelor democrației participative, fiind forme specifice ale participării protes-

tatare. În același timp, se individualizează prin apropierea de modelul democrației directe sau, invers spus, prin distanțarea de modelul democrației reprezentative (indirecte), ce are la bază rolul de verigă al partidelor politice, legătura realizată de acestea între guvernați și guvernanți. Le-am putea, deci, considera drept forme de restaurare a puterii *demos*-ului, îndreptățit astfel să afirme: „Statul sunt eu!”. Acesta este perspectiva din care le analizăm.

Mineriada din 1991, *Primăvara de la București* din 2012 și *Revoluția politică* din 2015, constituie, așadar, subiectele pentru tot atâtea capitole ale cărții noastre, care vor pune în evidență, alături de fundamentul comun al acțiunii populare, cauzele, modalitățile de desfășurare și consecințele lor politice specifice. În mod firesc însă, vom debuta cu un capitol dedicat corelației democrație – participare publică, atât sub aspectele sale teoretice, cât și sub cele practice românești. După cum, în final, vom propune o explicație concludivă pentru semnificațiile celor trei momente analizate.

Astfel structurată, lucrarea noastră apare, în bună măsură, ca o întreprindere istorică – în favoarea căreia pledează și cronologiile anexate –, utilă în primul rând celor interesați de rememorarea momentelor semnificative ale evoluției României postcomuniste. Primordial, ea rămâne ancorată domeniului politologic, al analizei politice. Obiectivul pe care ni-l propunem este acela de a contribui la dezbateră, poate insuficient animată, în legătură cu starea democrației reprezentative românești.

PARTICIPAREA PUBLICĂ

Concept și tipologie

Dincolo de definirea sa etimologică ca putere sau guvernare a poporului, democrația este un fenomen complex care conține o mare varietate de structuri, de relații, de comportamente și de modalități de funcționare a societății. Bazată pe formula tragerii la sorți sau pe mecanismul votului, democrația nu poate exista în absența unui ingredient principal: *participarea*. De fapt, esența guvernării de către popor și pentru popor constă în participarea cetățenilor la treburile publice. În acest sens, Robert Dahl consideră că dreptul de participare și contestarea publică sunt două dimensiuni care fundamentează un regim democratic.¹

Făcând distincție între democrația electorală, ale cărei limite le subliniază², și democrația participativă, Giovanni Sartori

¹ Robert Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, trad. de M. Sadovschi, Ed. Institutul European, Iași 2000. În *Democrația și criticii ei* (traducere de P. Iamandi, Ed. Institutul European, Iași, 2002), Dahl caracterizează democrația prin: conducători aleși; alegeri libere și corecte; sufragiu cuprinzător (drept de vot oferit tuturor adulților); dreptul neîngrădit de a candida; libertatea de exprimare și de a critica guvernarea; dreptul de a avea și de a căuta informații alternative (pluralismul surselor de informare); autonomie asociațională.

² Participarea electorală „nu este nici o participare reală și nici nu constituie contextul potrivit pentru participare. (...) A vorbi despre simplul act electoral ca despre participare este mai mult decât o figură de stil (...)”, susține Sartori – vezi *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de D. Pop, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 120. De asemenea, politologul italian ridică problema consistenței opțiunilor electorale plecând de la informațiile pe care publicul le posedă în legătură cu problemele publice. „Răspunsul este într-o mare măsură, pe baza a numeroase probleme, același: lipsa de atenție, dezinteresul, dezinformarea, distorsionarea perceptuală și, în cele din urmă ignoranța pură a simplului cetățean (...)” – Ibidem, p. 112.

surprinde „semnificația puternică” a conceptului de *participare*, indicând totodată o direcției de operaționalizare a sa astfel încât să susțină democrația reprezentativă. Astfel, participarea este „a lua parte personal, într-un mod voit”, este „auto-punere în mișcare”, „o implicare personală, activă”. Ea însă își atinge potențialul la nivelul „grupurilor mici și intense”, fiind „esența microdemocrațiilor”¹. Practic, democrația participativă, înțelegându-se ca auto-antrenare permanentă a cetățenilor în actul de decizie poate avea ca actori societatea civilă organizată. În acest sens, ONG-urile au rolul de a asigura un echilibru între comunitate și reprezentanții ei politici, oferind o bază pentru participarea publică².

Dificultatea democrației participative de a funcționa la nivelul unor comunități mari, cum sunt statele naționale, este remarcată și de Jean Grugel³. Acesta punctează totuși câteva dintre elementele sale distinctive precum importanța acordată libertății și activismului, încrederea reciprocă între indivizi sau premisa că votul nu este suficient pentru existența democrației. La rândul său, C. B. Macpherson consideră că existența sentimentului de apartenență la o comunitate, precum și reducerea inegalităților sociale și economice reprezintă condiții necesare pentru atingerea și funcționarea democrației participative⁴. Ideea de afectivitate, de implicare emotivă a individului în treburile publice ale unei comunități din care simte că face parte este subliniată și de Domenico Fisichella, ca ingredient al

¹ Giovanni Sartori, *op. cit.*, 1999, pp. 118-121.

² Totuși, principala limită a ONG-urilor este dată de capacitatea lor redusă de a asigura o largă reprezentativitate. De aceea, democrația contemporană ar trebui privită ca o sinteză a participării la vot și a asumării active a calității de cetățean.

³ Jean Grugel, *Democratizarea. O introducere critică*, traducere de R. E. Lupu, Ed. Polirom, Iași, 2008, pp. 35-36.

⁴ C. B. Macpherson, *The Life and Times of Liberal Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 1977, pp. 93-100 apud Jean Grugel, *op. cit.*, 2008, p. 36.

participării politice democratice. Acesta distinge între „participare în sensul de a lua parte și participare în sensul de a se simți parte: în democrația reprezentativă, indirectă, individul ia parte, dar nu se simte parte.”¹

Așadar, participarea este un factor important al sistemului democratic deoarece presupune implicarea indivizilor în treburile publice, adică în problemele care privesc societatea. Aceasta are un caracter voluntar (participarea este expresia unei deliberări), iar scopul său vizează nu doar alegerea guvernanților, ci, în primul rând, influențarea procesului politic, adică a deciziilor care privesc comunitatea. În același timp, includerea unui procent cât mai mare din cetățeni în sistemul politic, precum și existența unui spațiu cât mai larg de contestare publică constituie garanții împotriva eventualelor derapaje ale guvernanților².

Deși participarea publică pare a fi apanajul exclusiv al cetățenilor, ea presupune, în egală măsură, asumarea unui rol proactiv din partea instituțiilor publice, bazându-se pe raporturi biunivoce între diferitele categorii de public și autorități. De altfel, „o trăsătură fundamentală a democrației este receptivitatea constantă a guvernului la preferințele cetățenilor, considerați egali din punct de vedere politic”³. Prin urmare, participarea publică funcționează atât de sus în jos, de la actorii publici spre spațiul social, cât și de jos în sus, de la indivizi, grupați sau nu în structuri asociative, spre decidenții politici. Dacă în primul caz, aceasta implică, pe de o parte, asumarea

¹ Domenico Fisichella, *Știința politică. Probleme, concept, teorii*, traducere de V. Moraru, Ed. Polirom, Iași, 2007, p. 326. Observația lui Fisichella este parte a unei discuții mai largi privind problemele democrației contemporane. Acesta consideră că „pentru un foarte mare număr de persoane participarea politică, (...) nu apare ca antrenantă și agreabilă, din cauza caracteristicii sale <tehnice>, sporadice și, mai cu seamă, banale din punct de vedere emotiv”.

² Vezi Robert Dahl, *op. cit.*, 2000.

³ Ibidem, p. 27.

unei culturi instituționale a deschiderii către public, a transparenței, a dialogului și a consultării, iar pe de altă parte un cadru normativ adecvat¹, în cel de-al doilea caz participarea înseamnă activism electoral, dar și apelul la diferite mecanisme democratice de exprimare a opiniilor față de acțiunile guvernanților și de influențare a deciziilor acestora. Având în vedere această corespondență în ambele sensuri pe care o presupune participarea publică, Thomas Dietz și Paul Stern disting între participare în sens larg, cu accent pe membrii comunității (vot, activism civic, advocacy) și participare în sens restrâns, cu accent pe instituțiile publice și actorii politici sau privați cu responsabilități în gestionarea unor probleme publice (acceptarea de către autorități a unei implicări cât mai mari în procesul de elaborare a politicilor publice și de adoptare a deciziilor din partea celor interesați și/sau afectați)².

Antrenarea indivizilor și a grupurilor în actul decizional constituie o „expansiune a <cetățeniei> politice”, care se poate manifesta în moduri diferite, de la participarea electorală, până la înscrierea într-un partid sau o organizație a societății civile, de la manifestațiile în stradă până la alegerea cotidianului citit³. Considerând că „prezența *demos*-ului în procesul politic este o chestiune nelipsită de ambiguitate”, Fisichella face distincția între mobilizare și participare. Astfel, participarea este specifică regimurilor democratice competitive, fiind „un mod de existență al publicului” ce ia naștere atunci când sistemul politic atribuie publicului o autonomie, adică o funcție specifică,

¹ În esență, este vorba despre o legislație privind transparența decizională, facilitarea participării publicului la procesul decizional și accesul liber al cetățenilor interesați la informații de interes public.

² Thomas Dietz, Paul C. Stern, *Public Participation in Environmental Assessment and Decision Making*, The National Academies Press, Washington D.C., 2008 apud Remus Pricopie, *Participarea publică. Comunicare pentru dezvoltare durabilă*, Ed. Comunicare.ro, București, 2010, pp. 25-26.

³ Domenico Fisichella, *op. cit.*, 2007, p. 116.

proactivă, în cadrul procesului decizional. Mobilizarea, în schimb, se referă la regimurile politice necompetitive, fiind „o tehnică de intervenție asupra publicului”, al cărui rol este acela de a se supune procesului politic. „În timp ce în cazul mobilizării tocmai regimul politic este cel care impune societății anumite comportamente, în cazul participării este publicul cel care are dreptul să solicite regimului anumite comportamente, iar regimul acceptă acest rol al societății ca fiind unul constitutiv.”¹

Orientarea spre participare a regimului politic, dar și a cetățenilor nu este condiționată doar de designul instituțional, ci și de valorile, atitudinile și comportamentele specifice comunității, cu alte cuvinte de cultura politică dominantă. „Contextul social”, adică spațiul participării publice, este condiționat valoric. Aceasta este premisa care fundamentează studiul lui Gabriel Almond și Sidney Verba, care definesc, operaționalizează și corelează cultura civică cu democrația², dar și esența teoriei lui Robert Putnam, care condiționează calitatea guvernării (dezvoltarea economică și eficiența instituțională) de stocul de capital social pe care un individ și o comunitate îl dețin³. Dacă pentru Almond și Verba cultura civică presupune un număr cât mai mare de indivizi competenți ca cetățeni, pentru Putnam, comunitatea civică este aceea în care capitalul social înregistrează cote ridicate. Civismul, adică implicarea cetățenilor în structuri asociative și interesul acestora pentru problemele comunității este condiționat de capitalul social.

Participarea este, astfel, expresia unei culturi democratice a implicării politice și sociale a celor care conștientizează și își asumă rolul de cetățeni activi, prezumați ca indivizi raționali,

¹ Ibidem, p. 119.

² Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, traducere de D. Pavel, Ed. Du Style, București, 1996.

³ Robert D. Putnam, *Cum funcționează democrația. Tradițiile civice ale Italiei moderne*, traducere de D. Istrățescu, Ed. Polirom, Iași, 2001.

interesați să influențeze deciziile politice. Totuși, așa cum remarcă Almond și Verba, nu este obligatoriu ca cetățenii să acționeze în permanență, ci să se considere capabili de a exercita o influență politică. O astfel de competență crește probabilitatea activismului civic. De altfel, cultura civică, așa cum este definită de cei doi cercetători americani nu este în mod exclusiv o cultură politică participativă, ci o cultură politică mixtă, în care orientările politice participative se combină cu și nu înlocuiesc orientările politice dependente și parohiale¹. Ea este o cultură politică pluralistă, echilibrată, care îmbină modernitatea și tradiția, în care cultura politică și structura politică sunt corelate. Cultura civică este o cultură politică în care un număr larg de indivizi dețin informații politice, se percep ca membri ai sistemului politic, sunt responsabili și conștienți de drepturile, libertățile dar și de responsabilitățile ce decurg din calitatea de cetățean, cooperează în vederea realizării intereselor comune. Ei au încredere în semenii lor, în instituții și în norme, precum și în capacitatea lor de implicare și influențare a deciziei. „Simplul fapt că cetățenii cred în mitul democrației deschide calea participării.”²

Așa cum subliniază și Almond et al., participarea politică a cetățenilor variază foarte mult, în funcție de tipul de activitate și de caracteristicile sistemului politic³. Ea poate lua forma participării electorale, a angajării în discuții politice, a activis-

¹ Clasică tipologia a lui Almond și Verba distinge între: *cultura politică parohială* - specifică societăților tradiționale, în care structura politică este inexistentă, iar rolurile politico-economico-religioase sunt difuze; *cultura politică dependentă* - caracteristică mai ales sistemelor politice autoritare, în care orientările dominante sunt de tip afectiv și doar către partea de output; *cultura politică participativă* - o cultură democratică, în care indivizii sunt orientați în mod explicit și conștient atât către procesul politic, cât și către cel administrativ.

² Elena Nedelcu, *Democrația și cultura civică: cultura civică în România*, Ed. Paideia, București, 2000, p.14.

³ Gabriel Almond, Bingham Powell Jr., Kaare Strom, Russell Dalton, *Politica comparată astăzi. Cadru teoretic*, traducere de C. Boca, Ed. Institutul European, Iași, 2009, pp. 120-124.

mului politic ca membru de partid, a implicării ca membru/voluntar la nivelul diverselor grupuri sociale (structuri asociative), a semnării de petiții, a participării la demonstrații de protest legale etc. Grupând aceste tipuri de participare în funcție de caracterul lor convențional sau neconvențional, Cecilia Tohăneanu distinge între participare politică și participarea civică. De asemenea, autoarea surprinde deplasarea de accent a analizelor și a abordărilor teoretice privind participarea indivizilor și a grupurilor sociale la treburile publice¹. Astfel, teoria democratică clasică a construit și a promovat modelul „cetățeanului sofisticat”, care cunoaște, înțelege și sprijină funcționarea sistemului politic. Acesta este interesat de politică, se implică în soluționarea problemelor comunității și are capacitatea de a influența și controla acțiunile guvernanților.

În schimb, behaviorismul propune un model empiric al cetățeanului care contestă existența „cetățeanului sofisticat”. În realitate, majoritatea cetățenilor nu sunt interesați de politică, nu sunt informați și nu participă la activități politice. Preferințele și opțiunile lor sunt dependente mai degrabă de factori sociali (vârstă, gen, educație, status social etc.) decât de judecăți raționale, iar participarea este puternic corelată cu nivelul veniturilor, al educației și al capitalului relațional. Modelul dominant este cel al „cetățeanului nesofisticat”.

O altă imagine asupra cetățeanului și a participării propune teoria alegerii raționale, pentru care orice acțiune a indivizilor este rezultatul unui calcul vizând satisfacerea intereselor subiective. Altfel spus, participarea politică este expresia unei decizii raționale, în termeni de cost-beneficiu, orientată în funcție de interese individuale și nu de interese de grup. Din această perspectivă, prima opțiune a unui cetățean

¹ Cecilia Tohăneanu, *Sociologie politică. O introducere însoțită de antologie de texte*, Ed. Pro Universitaria, București, 2011, pp. 127-155.

rațional, care înțelege, spre exemplu, că votul său cântărește puțin în economia alegerilor și în determinarea câștigătorului, este aceea a neparticipării¹. Acesta este modelul „cetățeanului rezonabil”.

În fine, plecând de la premisa că cetățenii, în majoritatea lor, sunt incapabili să înțeleagă mizele, limbajul și regulile jocului politic, dar și că participarea tuturor celor care compun *demos*-ul este imposibilă astăzi, elitismul democratic construiește modelul cetățeanului „potențial activ”. Astfel, participarea înseamnă potențialitatea de a acționa, nu neapărat acțiune propriu-zisă. În acest caz, avem de-a face cu un cetățean care nu are nici timpul, nici specializarea² și, uneori nici interesul de a se implica în treburile publice. El are însă credința că poate influența decidenții politici, iar acest lucru îl orientează pozitiv spre ideea de implicare și activism ori de câte ori apare o problemă importantă (pe care o percepe ca atare).

*

Forma cea mai obișnuită de participare cetățenească este votul. Atunci când alegerile sunt libere și corecte, ele dau posibilitatea cetățenilor să-și exprime interesele și să facă o alegere în baza unei duble evaluări, o evaluare retrospectivă a activității de până atunci a reprezentanților politici și o evaluare anticipativă a viitorilor guvernanți și a politicilor pentru comuni-

¹ Pentru o „abordare economisită” a participării publice prin intermediul partidelor politice (adeziunea la partid politic și asumarea competiției partizane) vezi Daniel Buti, *Pe cine reprezintă partidele politice? O analiză a partidelor din postcomunismul românesc*, Ed. Pro Universitaria, București, 2014.

² Jean Baudouin (*Introducere în sociologia politică*, traducere de I. laworski, Ed. Amarcord, Timișoara, 1999) consideră că „extrema profesionalizare a vieții politice” constituie, alături de „fragmentarea excesivă a spațiului social” și de fluidizarea graniței dintre spațiul public și cel privat, obstacole în calea participării, adică a exercitării calității de cetățean.

tate¹. Participarea electorală ridică însă două probleme. Prima este cea a absenteismului. Înțeles ca retragere în viața privată, absenteismul este considerat un pericol la adresa democrației. „Astăzi, absorbiți de satisfacțiile oferite de independența noastră privată și de urmărirea intereselor noastre particulare, riscăm să renunțăm cu prea multă ușurință la dreptul nostru de a participa la viața politică”². Această indiferență și acest pasivism în raport cu problemele politice, oferă decidenților un spațiu larg de acțiune, în care controlul și transparența sunt scăzute. Absenteismul poate fi expresia unor limite culturale sau dimpotrivă, transpunerea în practică a unei strategii. În ambele cazuri însă, el are implicații la nivel politic.

A doua problemă provine din răspunsul la întrebarea dacă un act ce se produce, de regulă, o dată la patru ani, este suficient pentru realizarea cetățeniei. În mod evident, participarea publică, exprimarea intereselor și influențarea deciziilor politice trec dincolo de alegeri. Aceasta deoarece, în termenii lui Jean Baudouin, „cetățenia socială umbrește cetățenia politică clasică”. Altfel spus, „nu putem fi cetățeni adevărați la nivel politic dacă nu suntem în același timp cetățeni în cartierul unde locuim, la locul de muncă și chiar în locurile mai efemere din viața noastră, adică în armată sau la școală”³. Astfel, cooperarea și asocierea indivizilor pentru a aborda o problemă comună reprezintă acțiuni obișnuite pentru democrațiile consolidate și pentru comunitățile cu o cultură civică dezvoltată. Practic, acțiunea colectivă, la nivelul grupurilor mai mult sau mai puțin formale, este o formă activă de articulare a intereselor și de participare publică vizând

¹ Alegerile și semnificația lor reprezintă un subiect disputat. Spre exemplu, Giovanni Sartori susține că „alegerile nu hotărăsc asupra politicilor concrete; mai degrabă, ele decid cine va hotărî asupra acestora.” – Sartori, *op. cit.*, 1999, p. 116.

² Benjamin Constant, *Despre libertate la antici și la moderni*, traducere de C. Dimitriu, Ed. Institutul European, Iași, 1996.

³ Jean Baudouin, *op. cit.*, 1999, pp. 139-140.

influențarea decidenților și/sau stimularea schimbării politice. În acest sens, Jean Blondel constată o creștere a participării la nivelul grupurilor și, în paralel, o multiplicare a acestor structuri asociative, care capătă rol de reprezentare specializată a intereselor, îngreunând reprezentarea directă prin partide. Acțiunea de grup este frecventă în democrațiile industriale avansate, susțin și Almond et al., unde un număr important de indivizi sunt membri ai unor grupuri de interese cetățenești.¹ „Concluzia pare așadar a fi că grupurile conferă o reprezentare reală și că cetățenii devin cu adevărat reprezentați când dezvoltarea grupurilor are loc pe scară largă.”²

Cu toate acestea, toți cei menționați păstrează o doză de scepticism în ceea ce privește rolul grupurilor ca actori ai participării și reprezentării³. Blondel vorbește despre o abordare „exagerat de optimistă”, amintind faptul că „masa publicului larg se implică rareori în mod activ în viața grupurilor; în cel mai bun caz, se implică doar intermitent”⁴. Baudouin susține că angajamentul civic „nu mai constituie un mod de viață exemplar” și nu mai este resimțit „ca o necesitate biologică și morală”, în vreme ce Almond et al. notează că „participarea în grupurile asociative este în scădere în Statele Unite și, poate, și în alte democrații dezvoltate”, tendința marcând fie creșterea izolării sociale, pe fondul unui abandon al implicării clasice pentru „confortul fotoliului preferat și al programului preferat de la

¹ Gabriel Almond et al., *op. cit.*, 2009, p. 122.

² Jean Blondel, *Governarea comparată*, traducere de T. Moldovanu, Ed. Institutul European, Iași, 2009, p. 380.

³ Mai mult, Blondel atrage atenția asupra consecințelor negative pe care grupurile specializate (forme de asociere preocupate de teme specifice) le pot avea asupra eficienței sistemelor politice: înmulțirea accentuată a *input*-urilor, ceea ce ar putea „sufoca” sistemul politic; fragmentare a societății și scăderea posibilității de agregare a intereselor. „Ceea ce societatea poate câștiga la capitolul <reprezentativitate> poate fi așadar pierdut printr-o multiplicare a conflictelor de loialitate în rândul cetățenilor.” – Jean Blondel, *op. cit.*, 2009, p. 381.

⁴ Idem.

televizor”, fie o schimbare de paradigmă în privința modului în care cetățenii se organizează și își exprimă interesele, cu accent pe rețelele de Internet, blogging, new media în general. O schimbare de tendință în ceea ce privește participarea remarcă și Keith Faulks. Este vorba despre un recul al participării formale, convenționale (prezența la vot, adeziunea la un partid politic, implicarea în campaniile electorale etc.) și despre un trend ascendent al participării informale (semnarea unei petiții, participarea la mitinguri etc.)¹, mai exact, despre o deplasare a interesului cetățenilor dinspre participarea politică spre cea civică². Totuși, dincolo de aceste realități, „ceea ce putem spune cu siguranță este faptul că politica democratică se bazează pe un public participativ, care folosește metode individuale și de grup pentru a-și exprima și a-și reprezenta interesele. Astfel, dezvoltarea unei vieți sociale și politice active este un standard important pentru măsurarea dezvoltării politice a unei națiuni”³. Chiar și ca posibilitate, implicarea în treburile publice și în decizia colectivă „trebuie întreținută și întărită”⁴.

O modalitate activă de participare, cu implicații nu doar în plan politic, ci și economic, este consumismul politic, mai exact cumpărarea sau boicotarea unui produs din motive politice⁵. Un astfel de comportament este, mai degrabă, apanajul unui public politizat sau cu o orientare afectivă față de sistemul politic și actorii săi, deși el poate fi asumat nu doar ca instrument de

¹ Keith Faulks, *Political Sociology. A Critical Introduction*, New York University Press, 2000 apud Cecilia Tohăneanu, *op. cit.*, 2011, p. 149.

² În legătură cu această deplasare, Cecilia Tohăneanu notează „câteva evoluții importante” (*op. cit.*, 2011, pp. 149-155): creșterea ponderii cetățenilor informați și critici, declinul încrederii în eficiența elitelor politice și a instituțiilor, declinul loialității față de partidele politice tradiționale, scăderea ratei participării la alegeri, creșterea participării non-convenționale.

³ Gabriel Almond et al., *op. cit.*, 2009, pp. 145-146.

⁴ Jean Baudouin, *op. cit.*, 1999, p. 139.

⁵ Ibidem, p. 120.